

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований в 1996 році

Рівне – 2008

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 31. 10. 2008 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

ситуації, і сталі компоненти образу "Я", і що ця типовість формує основу, ядро уявлень особистості про себе. Але так само правомірним буде зауваження, що завжди існують різного роду "виходи" за межі буденності (котрі не обов'язково можуть увиразнюватися як катаклізми чи кризи), проте вони створюють новий досвід, який увиразнює перед людиною переживання того, що вона не знає себе "до кінця". Останнє може викликати як захоплення власною неординарністю, так і обережність, позаяк не завжди особистість має чітку впевненість у власних силах.

Висновки. Отже, надзвичайна складність процесу пошуку відповіді на питання "що означає бути собою?" має не тільки історію особистісного становлення як детермінанту своєї суперечливості. На наш погляд, підґрунтям згаданої проблематизації є суперечності надособистісної природи, котрі тим чи іншим способом урізноманітнюють форми побудови особистого екзистенційного проекту. Такими суперечностями є "гносеологічна амбівалентність" людини, "герменевтичне коло", в яке вона потрапляє, дихотомія самотності й співвіднесеності з іншими людьми, розрив між фактичністю конкретного існування людини та його потенційною нескінченністю, процесуальність життєвого досвіду та статичність оцінності власного "Я".

Слід підкреслити, що в силу своєї надособистісної природи ці фактори не завжди усвідомлюються самою людиною, однак надання якісної психологічної допомоги особистості, яка вважає, що "не може бути собою", без розуміння їх дійсної природи, не можливе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вагин Ю.Р. Креативные и примитивные. Основы онтогенетической персонологии и психопатологии. - Пермь: Пермская государственная медицинская академия, 1996. - 209 с.
2. Лэнгле А. Жить аутентично: как, несмотря ни на что, стать самим собой? // Развитие личности. – 2005. – №9. – С. 127—148.
3. Фромм Э. Человек для себя. – Минск Коллегиум 1992. – 253с.
4. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. –М.: Класс, 1998. – 576 с.

Резюме. Стаття посвящена аналізу глибоких розногласій, которые проблематизують осознание личностью своей аутентичности. Показано, в основе упомянутой проблемы лежат не только спецификации личностного становления, но и факторы надличностной природы.

Summary. The article is devoted the analysis of deep-laid disagreements which complicated comprehension by the person of the authenticity. It is shown, the mentioned problem arises not only because of specific personal formation, but because of non-personal nature factors of source of crisis too.

УДК [15:364]:37.047-053.6

Р.С. КУЛАКОВ

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Резюме. У статті аналізується проблема та труднощі професійного самовизначення старшокласників. Акцентується увага на психологічній допомозі у даному процесі та необхідності комплексної психодіагностики базових якостей особистості старшокласника як передумови виявлення та усунення патогенних наслідків неправильного професійного самовизначення у період ранньої юності.

Ключові слова: старшокласники, професійне самовизначення, професійна діяльність, конгруентність, неконгруентність.

Особливості сучасного етапу соціально-економічного розвитку нашої країни ставлять якісно нові вимоги до роботи загальноосвітніх навчальних закладів, які повинні удосконалити систему організаційно-педагогічних заходів з метою оптимізації процесу професійного самовизначення сучасних старшокласників. При цьому слід враховувати, що вибір майбутньої професії передбачає сформованість певного комплексу відповідних психологічних якостей особистості, ґрунтовної спеціальної підготовки, творчого підходу, обґрунтованого ризику у їх професійній діяльності, різноманітних та глибоких знань з економіки, техніки, технологій, психології, права тощо.

Професійне самовизначення учнівської молоді – достатньо тривалий процес визначення юною особистістю себе у світі професій, примірювання вимог певного кола професій до своїх особистісних можливостей. Тому вибір старшокласниками майбутньої професії та їх зростання у трудовій діяльності здійснюється поетапно. Вітчизняні дослідники виокремлюють етапи професійного розвитку особистості залежно від соціальної ситуації, провідної діяльності та новоутворень в структурі самосвідомості особистості (І.Булах, Л.Долинська, Є.Єгорова, Є.Клімов, Н.Побірченко, В.Рибалка, І.Кряж, В.Моргун, А.Фурман, О.Хохліна, О.Самойлов та ін.). Соціальна ситуація розвитку - це неповторне поєднання внутрішніх процесів у розвитку дитини та зовнішніх умов у яких відбувається цей розвиток у певному віковому періоді. Провідна діяльність особистості – це діяльність, яка, з-поміж інших, найповніше узгоджує вимоги актуального соціального середовища та суб'єктивні потреби школяра. Досягнення відповідності між вимогами оточуючого середовища і можливостями особистості, які формуються під впливом провідної діяльності у конкретно визначеній соціальній ситуації розвитку, впливає на самосвідомість особистості і приводить до формування новоутворень в її структурі.

Аналіз досліджень проблеми професійного самовизначення засвідчив, що дана проблема вивчається науковцями за кількома напрямками.

Згідно першого напрямку досліджуються особистісні характеристики, які визначають детермінанти професійного становлення особистості у різних вікових періодах її розвитку (К.Абульханова-Славська, Б.Ананьєв, А.Асмолов, І.Бех, Л.Божович, Л.Виготський, Г.Костюк, С.Максименко, В.Моляко, В.Мясищев, С.Рубінштейн);

Представники другого напрямку вчені (Є.Клімов, Г.Костюк, К.Платонов, Л.Долинська, Н.Побірченко) зосереджуються на вивченні зовнішніх факторів, які впливають на ефективність професійного самовизначення особистості.

Згідно третього напрямку вченими (В.Носков, В.Тарасун, Г.Костюк, В.Рибалка, І.Булах, Л.Фомічова, Н.Коломенський, Н.Пов'якель, О.Скрипченко, П.Лушин, Р.Павелків, Ю.Приходько) досліджуються сенситивні періоди професійного самовизначення особистості в онтогенезі та філогенезі й визначаються напрями активізації рефлексивних механізмів професійного самовизначення особистості, яка примірює вимоги певного кола професій до своїх особистісних можливостей, адекватно зіставляє, через рефлексію, ці вимоги зі своїми можливостями і приймає рішення щодо певної професії або їх групи, тобто певного профілю чи професії.

Окремий напрям складають дослідження сучасних вчених, в яких розкриваються різні психологічні аспекти психологічного супроводу підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення (О.Бондаренко, З.Кісарчук, В.Панок та ін.).

Очевидно, що у початковій та середній школі вибір професії, особистісне самовизначення в ній носить скоріше уявний, навіть віртуальний характер. Однак, при переході до старшої школи, яка зараз стає профільною і коли вибір учнем профілю навчання у IX класі стає неминучою реальністю, - ось тоді професійне самовизначення постає як серйозна життєва проблема. Саме в цей віковий період, у старших підлітків і виникають доленосні питання: „Чи правильно я обрав профіль навчання?“, „Чи ця професія мені потрібна і чи вона по моїм силам?“, „Чи не зашкодить вона мені?“, „Чи забезпечить цей вибір благополуччя, достаток, здоров'я?“ тощо.

Саме з цей період починає з необхідністю діяти основний закон професійного самовизначення, який полягає у необхідності повного і адекватного зіставлення професійних вимог з інтересами і здібностями юної особистості. Однак виконання цього закону залежить від повноти знань, по-перше, про наявні у досяжному для підлітка соціальному середовищі професії (що найбільш повно викладено у професіограмах і психограмах професій), по-друге, про власні особистісні властивості. А по-третє – від здатності правильно зіставити та узгодити їх між собою. Зрозуміло, що зробити це повною мірою важко не лише дитині, але і дорослій людині, навіть спеціалісту, приміром, психологу, що працює у сфері професійної консультації. Тим більше, що наукове розуміння дії цього закону та шляхів його втілення у життя підлітка ще явно недостатнє як психологами, так і педагогами, не кажучи вже про батьків та самих дітей [5].

У цьому контексті позитивним моментом є те, що психологічна наука поступово розкриває деякі аспекти цієї проблеми і у міру своєї обізнаності стає спроможною допомогти дитині більш правильно здійснити своє професійне самовизначення. Це необхідно тому, що нерозв'язання цієї проблеми відгукується і у недостатній продуктивності професійного навчання учнів, і у неефективному здійсненні трудової діяльності молодими працівниками, і врешті решт – у появі професійних хвороб. Тому слід знову і знову повертатись до початку професійного життя юної особистості, до його витоків і в них відшукувати аргументи щодо покращення професійного самовизначення старшим школярем.

Отже, проблема дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення у ранній юності займає значне місце в психолого-педагогічних дослідженнях. Однак доводиться констатувати про ряд проблем, вирішення яких зумовлене запровадженням 12-річного терміну навчання дитини в загальноосвітній середній школі. З поміж інших особливо гостро постали питання визначення структури психічних якостей особистості, методів їх виявлення і більш адекватних процедур зіставлення професійних вимог і якостей юної особистості між собою та експериментального дослідження домінантного вектора у структурі професійного самовизначення особистості, яким у ранній юності є самооцінка й майбутні професійні домагання. Крім того, вирішення вищезазначених проблем допоможе визначити стратегію і тактику психологічного супроводу професійного самовизначення особистості у ранній юності, які визначаються особливостями допрофільної та профільної підготовки.

Саме тому актуальність окресленої проблеми та гостра потреба сучасного освітнього середовища у її вирішенні й зумовили необхідність висвітлення у нашому повідомленні основних методичних засобів на основі яких можливо здійснювати психодіагностичну, психокорекційну і психопрофілактичну роботу при організації професійного самовизначення старшокласників.

Розв'язання порушеної нами проблеми неможливо без використання здобутків сучасної психологічної науки. Так, для визначення базових, профільно і професійно важливих, особистісних якостей слід використовувати наукові уявлення про структуру особистості, а для їх визначення у конкретної юної особистості – комплексну психодіагностику, яка відповідає цій структурі.

Не слід забувати, що особистість є чи не найскладнішим утворенням у світі, тому усі моделі, в яких вона відображається, у порівнянні з нею є значним спрощенням об'єктивної складності особистості. Певною спробою моделювання особистості як складної системи психічних властивостей є запропонована В.В.Рибалкою концепція тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості, де особистість розглядається через три взаємопов'язані виміри: соціально-психолого-індивідуальний, діяльнісний та віковий (генетичний). Саме в рамках соціально-психолого-індивідуального виміру розглядаються сім базових підструктур або базових якостей особистості, як: здатність до спілкування; спрямованість особистості; характер; самосвідомість; досвід; інтелект; психофізіологічні властивості особистості.

Знання цих основних якостей є необхідним для здійснення учнем процедури самовизначення – зіставлення особистісних якостей з вимогами тих чи інших профілей навчання та професій, що стоять за ними. У випадку, якщо визначається і формується відповідність між ними, можна говорити про особистісну готовність учня до профільного навчання, професійної підготовки і далі до трудової і професійної діяльності. Особистісна ж готовність диференціюється при цьому на свої відповідні складові – комунікаційну, мотиваційну, характерологічну, рефлексивну, едукативну (освітню й життєву), інтелектуальну й психофізіологічну готовність [7].

При визначенні особистісної готовності слід пам'ятати, що її полярні (соціалізовані й індивідуалізовані) складові, комунікаційні й мотиваційні, з одного боку, та інтелектуальні й психофізіологічні, з іншого, принципово відрізняються за параметром сталості – змінності. Якщо комунікаційну й мотиваційну готовність можна розвинути через виховання і навчання у широкому діапазоні, то інтелектуальну та, особливо, психофізіологічну готовність, розвинути важче, а останню – й неможливо. Їх функціональні можливості здебільшого зафіксовані генетичною програмою і з цим слід рахуватись педагогам, батькам і самим дітям. Неврахування цієї обставини і може призвести в ході соціалізації особистості до небажаних психічних і фізичних відхилень. Одним з важливих факторів такої соціалізації і виступає професійне самовизначення особистості у просторі соціально заданих професійних діяльностей через врахування базових якостей особистості і методів їх психодіагностичного виявлення.

Комплексність психодіагностики базових якостей у широкому контексті розвитку та формування особистості старшокласника є необхідною передумовою виявлення патогенних наслідків неправильного професійного самовизначення у період ранньої юності. Адже, незважаючи на наявність у педагогіці індивідуального підходу (як принципу навчання і виховання), він реально не втілений системою освіти у навчально-виховний процес. Тому загальноосвітня школа, так само як і вища, залишаються фактично нівельованою і виступає чинником єдиної і одноманітної соціалізації дітей (не враховуючи при цьому властивості особистості учня, який може мати значний або мінімальний потенціал соціалізації), що ігнорує їх принципові індивідуальні розбіжності. Дана суперечність породжує внутрішнє напруження, що може виступати патогенним чинником для стану здоров'я дитини.

У психодіагностичній характеристиці особистості підлітка вже на момент вибору профілю навчання можуть бути виявлені внутрішньоособистісні дисгармонії, які мають перспективу бути або знятими, або підсилені в процесі подальшого профільного навчання, професійної підготовки і самої трудової діяльності. В останньому випадку вони виступають стійким внутрішньоособистісним фактором патологізації юної особистості [2; 6].

Механізм патологізації особистості старшокласника може бути виявлений, на наш погляд, за особистісним підходом в ході профільного спрямованої комплексної психодіагностики юної особистості, яка включає ряд методик, що відповідають концепції тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості та дають можливість виявити вірогідні патогенні чинники професійного самовизначення юної особистості. Серед таких методик ми виділили:

1. **Здатність до спілкування можна** вивчити за допомогою створеної Б.О.Федоришиним й В.В.Синявським методики КОС-1, що спрямована на виявлення й оцінку комунікативних і організаційних схильностей старшокласників.

2. **Спрямованість юної особистості** визначається на основі модифікованої С.Я.Карпіловською „Анкету інтересів” О.Голомшток і О.Мешковської, яка отримала назву ОДАНІ – орієнтовно-діагностична анкета інтересів – та ДДО – диференціально-діагностичного опитувальника С.О.Клімова, який дозволяє виявляти схильність школярів до таких груп професій, як „Людина-Природа”, „Людина-Техніка”, „Людина-Людина”, „Людина-Знак”, „Людина - Художній образ”.

3. **Характер особистості** діагностується завдяки методикам: а) особистісного опитувальника для дітей ЛЕРІ, створеним С.Е.Айзенк і б) модифікованим С.І.Подмазіним опитувальником для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків.

4. **Самосвідомість** підлітка досліджується на основі використання опитувальника самоставлення В.В.Століна.

5. **Досвід** (освітній і життєвий) фіксується у спеціальній таблиці оцінок учня за загальноосвітніми і профільними дисциплінами та у ході співбесіди з ним та його батьками.

6. **Інтелект** підлітка вивчається на основі використання шістьох інтелектуальних тестів - п'яти з південнокаліфорнійської батареї тестів: на розуміння механічних зв'язків, просторову уяву, розуміння словесних зв'язків, математичні здібності, абстрактне мислення (на геометричних фігурах), та одного із субтестів („числові рядки”) з тесту структури інтелекту Р.Амтхауера.

7. **Психофізіологічні якості**, зокрема, тип темпераменту, можна визначити за допомогою об'єктивної методики Б.Й.Цуканова.

Стосовно внутрішньоособистісної дисгармонії, що вимикає у неконгруентних підлітків через неправильний вибір профілю навчання, професійної підготовки і стає внутрішнім чинником патологізації особистості, то вона може бути усунена спеціальними засобами шкільної психологічної служби – психологічним консультуванням і корекцією. Загальний напрямок роботи в цьому плані полягає у поверненні юної особистості та її соціальної поведінки, навчальної і профільно-професійної діяльності у річище конгруентності [7].

Так, зокрема, в ході проведення психологічного консультування дитині і батькам слід поради́ти той профіль чи професію, в цілому, спосіб життя, який найбільш конгруентний типові темпераменту юної особистості. У ході ж психологічної корекції предметом діяльності психолога має стати сама особистість старшокласника з неконгруентними рисами базових якостей особистості. При цьому варто використовувати особливі засоби пом'якшення чи усунення неконгруентності, так звані соціальні, психологічні, біопсихологічні амортизатори.

В консультативній і корекційній практиці можливе використання певних видів амортизації: природні (що знаходяться і використовуються батьками і дітьми інтуїтивно, спонтанно, шляхом „спроб і помилок”) та штучні (що є результатом спеціальної цілеспрямованої роботи батьків і самої дитини, а також – шкільних психологів), справжні (плідна творчість, високе мистецтво, духовні пошуки і знахідки, позитивні емоції і почуття інтелектуального, трудового, професійного успіху, адекватна типові темпераменту фізична культура, улюблене хобі тощо), зовнішні та внутрішні, усвідомлювані та неусвідомлювані, епізодично та систематично діючі, комплексні та фрагментарні тощо.

Тому серед основних завдань психолога є виявлення наявності у підлітка певної неконгруентності і в ході консультації здійснити повторний, більш адекватний вибір профілю навчання, професійної підготовки або трудової діяльності, поради́ти старшокласнику свідомо використовувати той чи той тип амортизатора, щоб динамічно компенсувати негативну дію факторів неконгруентності.

Отже, у старшому підлітковому періоді здійснюється інтенсивне особистісне і професійне самовизначення. Але старшому підлітку, з причин своєї неосвіченості у світі професій і особливо – у розумінні власної особистості, властиве помилкове, неадекватне професійне самовизначення, що зумовлено невідповідністю власних особистісних якостей вимогам професії. Внаслідок цього виникає так звана неконгруентність між базовими особистісними якостями і типом темпераменту, яка виступає джерелом патогенного процесу у певному патопсихосоматичному й патопсихологічному напрямку і веде до професійних відхилень.

Для вирішення даної проблеми слід повернутись до одного з основних моментів професійного самовизначення – вибору профілю навчання чи професійної підготовки, і на основі комплексної психодіагностики виявити характер патогенної неконгруентності, задіяти відповідні консультативні й корекційні заходи шкільної психологічної служби – з метою повернення особистості й поведінки старшого підлітка до конгруентного стану або пом'якшити чи зняти негативну дію факторів неконгруентності так званими амортизаторами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воротінцева Е.Е. Размышления о профессиональном самоопределении старшеклассников // Обдарована дитина. - 2003. - №1. - С.24-26.

- Гапоненко А.В. Диагностика готовности старшеклассников к профессиональному самоопределению // Школа и производство. – 2006. - №3. - С.10-16.
- Горбатюк С.Ю. Теоретические основы профессионального самоопределения учащихся основной школы // Наука и школа. - 2007. - №2. - С.21-26.
- Демина Т.Б. Предпрофильная подготовка как одно из условий профессионального самоопределения школьника // Профильная школа. - 2006. - №1. - С.45-48.
- Климов Е.А. Идеалы культуры и становления субъекта профессиональной деятельности: Психология и общество // Психологический журнал. – 2005. – Т.26.№3. – С.94-101.
- Професійне самовизначення старшокласників : Метод. посіб. / Д.О.Закатнов, О.В.Мельник, О.В.Осипов та ін.; Упоряд. Л. Шелестова. – К. : Шкільний світ: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 127 с.
- Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія. – К., Деміург, 1998. – 160 с.

Резюме. У статье анализируется проблема и трудности профессионального самоопределения старшеклассников. Акцентируется внимание на оказании психологической помощи в этом процессе и необходимости комплексной психодиагностики основных качеств личности старшеклассника с целью определения и устранения патогенных последствий неправильного профессионального самоопределения в период ранней юности.

Summary. The article deals with the problem and difficulties of professional self-determination of senior pupils. The accent is made on the psychological consulting throughout this process and necessity of complex psychodiagnosing of basic qualities of senior pupils' personality as pre-condition of appearing and removing of pathological results of wrong professional self-determination during the period of early adolescence.

УДК 159.9.019.4-057.875:159.964.21

С.Ю. КУХАР

ВПЛИВ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ НА СТРАТЕГІЮ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ У КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Резюме. У статті розглядається вплив механізмів психологічного захисту як специфічної функції, що знімає психологічний дискомфорт, на стратегію поведінки студентів у конфліктних ситуаціях. Визначаються певні стратегії поведінки в конфлікті й реагування у вигляді психологічного захисту.

Ключові слова: психологічний захист, стратегія поведінки, конфліктна ситуація, студенти.

XXI століття ставить людство перед альтернативою: або воно стане століттям конфліктології, або воно буде останнім в історії цивілізації. Конфлікти в XX столітті стали основною причиною загибелі людей. Дві світові війни, більше 200 великомасштабних воєн, локальних військових конфліктів, терору тоталітарних режимів, озброєної боротьби за владу, вбивств, самогубства – всі ці види конфліктів за найнаближенішою оцінкою понесли в минулому сторіччі до 300 млн. людських життів. Повільне, але нестримне вдосконалення і розповсюдження ядерної зброї масового ураження, випробування ядерної зброї Індією і Пакистаном свідчать про зростання небезпеки війни із застосуванням цієї зброї. Внутрішньополітична боротьба – один із вирішальних чинників розвитку більшості держав. Конфлікти в організаціях нерідко роблять визначальний вплив на якість їхньої діяльності. Згода в сім'ї та із самим собою виступає найважливішою умовою щасливого життя кожної людини.

Проблемами конфліктів займалися вітчизняні й зарубіжні психологи: З.Фрейд, А.Фрейд, К.Юнг, Б.В.Зейгарник, Б.С.Братусь, Р.М.Грановська, І.М.Нікольська, В.А.Штроо, Р.Плущик, К.Томас, Р.Кіллмен, Г.Прюїтт, Д.Рубін, К.Арнольд, Д.Боверс, К.Джонс, Л.Козер, Г.Ложкін, І.М.Цимбалюк.

Одним із важливих чинників розвитку конфліктної ситуації є поведінка людини. В основному особа реагує на ситуацію і поводить в ній залежно від того, як вона її сприймає і оцінює її значення. Крім того, ефективність поведінки у важкій ситуації залежить від властивостей нервової системи та рівня психічної напруженості.

Конфліктна поведінка складається з протилежно направлених дій учасників конфлікту. Цими діями реалізуються приховані від зовнішнього сприйняття процеси в розумовій, емоційній і вольовій сферах опонентів. Чергування взаємних реакцій, направлених на реалізацію інтересів кожної сторони й обмеження інтересів опонента, складає видиму соціальну реальність конфлікту. Оскільки дії опонентів більшою мірою впливають один на одного, витікають із попередніх дій іншого, тобто взаємообумовлюються, то в будь-якому конфлікті вони набувають характеру взаємодії.

Конфліктна поведінка має свої принципи, стратегії (способи) і тактики (прийоми).

Стратегія поведінки в конфлікті розглядається як орієнтація особистості (групи) відносно конфлікту, установка на певні форми поведінки в ситуації конфлікту. Кожна людина протягом свого життя часто стикається з конфліктними ситуаціями, і в неї виробляються найрізноманітніші стратегії поведінки й реагування у вигляді психологічного захисту.

Категорія психологічного захисту відноситься в сучасній психології до розряду давно й міцно затвердженої. Вона давно увійшла до всіх психологічних словників і довідників як загальноприйнятого поняття з області психології особистості. «Захист психологічний – соціальна регулятивна система стабілізації особистості, спрямована на усунення або зведення до мінімуму відчуття тривоги, пов'язаного з тією або іншою життєвою ситуацією. У широкому сенсі слова термін. «Психологічний захист» уживається для позначення будь-якої поведінки, що знімає психологічний дискомфорт – одне з найзагальніших визначень цього феномену. За цим і аналогічними визначеннями стоїть уявлення про індивідуально-психологічну природу явища психологічного захисту та його механізмів, народжене ще в рамках психоаналізу З.Фрейда.

Під конфліктом розуміється найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, що виникають у процесі соціальної взаємодії, яка полягає в протидії суб'єктів конфлікту, і зазвичай супроводжується негативними емоціями й відчуттями, що переживаються ними відносно один одного.

Конфлікт завжди пов'язаний із наявністю суперечності, зіткненням несумісних поглядів, інтересів, потреб, цінностей, мотивів. Проте суть конфлікту полягає не стільки у виникненні суперечності, скільки в способі його вирішення. До

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Булах І.С. Теоретичні засади обґрунтування вихідних положень психологічної допомоги в процесі особистісного зростання підлітка.....	4
Ковалевич В.В. Психосоціальне формування екзистенціальних перспектив личности в контексті консолідації общества.....	8
Максимова Н.Ю. Психологічний супровід як засіб корекції поведінки соціально дезадаптованих підлітків.....	11
Павелків Р.В. Шляхи оптимізації психологічної адаптації та навчальної успішності студентів-першокурсників у контексті діяльності психологічної служби ВНЗ.....	15
Шевченко Н.Ф. Теорія і практика психологічної допомоги хворим.....	18
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Ігрова терапія як засіб психологічної допомоги.....	21
Артемова О.І. Важливі аспекти психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу сучасної школи.....	24
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Психологічне сприяння розвитку творчого потенціалу старшокласників.....	26
Белікова Н.О. Формування готовності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації до здоров'язберігаючої діяльності.....	28
Бабак К.В. Психологічний супровід особистісно-професійного розвитку студентів.....	31
Воробійов А.М. Культурницька індивідність української психіки у контексті світовідчуження.....	33
Вронська В.М. Проблеми психологічної підготовки старших медичних сестер дошкільних навчальних закладів в інституті післядипломної педагогічної освіти.....	36
Галян О.І. Психологічні аспекти включеності юнаків у процес виховання.....	39
Герасіна С.В. Теоретичні засади психологічної допомоги учням ПТНЗ у формуванні їх готовності до професійної самореалізації.....	42
Главінська О.Д. Зміст психологічного супроводу для розвитку молодшого школяра.....	46
Дем'янюк О.Б. Сучасні технології трансперсональної психології.....	48
Дідик Н.М. Теоретичні і практичні основи психодіагностики особистісної зрілості студентів напрямку "Психологія".....	50
Дружиніна І.А. Тренінг професійної ідентичності в системі підготовки практичних психологів.....	52
Дудар О.В. Особливості розвитку емоційного відгукування старшокласників.....	55
Іванюк І.Я. Сім'я з „особливою” дитиною та її емоційні установки.....	58
Івашкевич Е.З. Особливості використання психотехнік з метою проведення реабілітаційної роботи зі школярами з особистісними розладами.....	61
Карєпова Е. В. Архетипічні паттерни поведінки як основа формування життєвого сценарію.....	65
Карковська Р.І. Психологічна підтримка агресивних абонентів в телефонному консультуванні.....	70
Кириченко Н.А. Психологічні особливості постановки та досягнення мети особистістю.....	72
Климишин О.І. Християнсько-орієнтований зміст психологічної допомоги невиліковно хворим людям.....	75
Когутяк Н.М. Гуманістичний підхід у дослідженні проблеми віктимності особистості.....	79
Козловська Е.В. Гармонійні стосунки в сім'ї як фактор особистісного зростання.....	82
Колісник О.П. Медитація як стержень будь-якої духовної практики та як засіб радикальної психологічної самопомоги.....	86
Корнієнко О.В. Психодіагностика особливостей психосоматичного здоров'я студентської молоді.....	91
Косарева О.І. Корекція особистісного розвитку дошкільника.....	96
Кочубейник О.М. "Що означає бути собою?": кризова природа запитання.....	98
Кулаков Р.С. Психологічна допомога в організації професійного самовизначення старшокласників.....	101
Кухар С.Ю. Вплив механізмів психологічного захисту на стратегію поведінки студентів у конфліктних ситуаціях.....	104
Лисяк О.М. Психологічні особливості ціннісно-сислової сфери особистості в юнацькому віці.....	107
Лонська Є.В. Особливості психокорекції депресивного стану жінок, що страждають від домашнього насильства.....	109
Мазяр В.М. Психологічні засоби релаксації школярів з депресивним станом.....	111
Максимов М.В. Роль музики у вирішенні проблем психологічної допомоги особистості.....	114
Мельник І.Я. Психологічні засади проблеми адаптації особистості.....	117
Мельник Ж.В. Вплив особистості сімейної історії психолога та психотерапевта на його роботу.....	119
Мешко Г.М. Емоційне вигорання педагога як показник стану його професійного здоров'я.....	121
Михальська С.А. Особливості організації корекційної роботи з комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників.....	125
Михальчук Н.О. Діалогічна взаємодія школярів з іншомовним текстом в детермінації становлення їх суб'єктності.....	127
Осьмак Л.П. Змістовно-хронологічні особливості життєвої перспективи старшокласників.....	133
Павелків В.Р. Продуктивне розвивальне середовище як засіб формування позитивних стосунків підлітків з однокласниками.....	135
Пастушенко Л.А. Тренінг розвитку особистісно-значимого досвіду майбутніх практичних психологів.....	138
Перелигіна Л.А., Приходько Ю.О. Профілактика станів психоемоційної напруги у працівників системи МНС України.....	141
Пивоварчук Т.О. Основні чинники формування комунікативних умінь.....	143
Попіль М.І. Актуалізація особистісних якостей як чинник ефективності професійної діяльності медсестер.....	145
Пюра О.С. Особливості впливу комп'ютерних ігор на вияв агресивної поведінки у дітей підліткового віку.....	148
Репецька Т.Л. Психологічна допомога особам з суїцидальними намірами.....	151
Реуцький М.В. Психотерапевтична метафора у сучасному кінематографі (з досвіду впровадження програми «Психодраматичний кіносеминар»).....	153
Рикун А.А. Характеристика причин виникнення та основних стадій конфлікту.....	156
Романюк В.Л. Концепція якості життя та проблеми ортобіозу особистості.....	159
Романюк Л.В. Проблеми самооцінки і корекції функціональних станів особистості в умовах середньої школи.....	161
Рудюк О.В. Організація дослідження особистісно-сислової детермінації переживання професійних криз у безробітних.....	162

Рудь Г.В. Особливості усвідомлення цінності власної особистості у юнацькому віці	166
Рябой Є.М. Психодинамічна психотерапія як засіб надання психологічної допомоги хворим на гіпертонію: спроба теоретичного обґрунтування	168
Славина Н.С. Розвиток емоційної сфери та вольових якостей дитини, як умова готовності до школи.....	170
Смалько М.Ф. Психологічна допомога особистості у професійній підготовці музиканта.....	172
Сокол І.А. Можливі аспекти психологічної допомоги у вирішенні завдань формування українського національного характеру старшокласників	175
Ставицька О.Г. Психологічні особливості продукування фонаційних компонентів невербальної комунікації	178
Скотна Н.С., Стець В.І. Ідентичність як необхідна складова та критерій психічного здоров'я.....	181
Турченко О.Ф. «Психодинамічна група» як фактор покращення процесу формування професійної самоідентифікації у студентів-психологів у вузі	184
Фрідріх А.В. Психолого-педагогічна проблема самовдосконалення особистості майбутнього педагога	188
Хворост М.Ю., Колесніченко О.С., Побідаш А.Ю. Психологічні особливості поведінки людей в екстремальних умовах та дії працівників мнс по наданню допомоги психічно постраждалим.....	190
Хомич Г.О., Руденко І.А. Психологічна допомога дітям, котрі перебувають в умовах тривалої деривації.....	192
Хомич І.С. Психологічна сутність уявлень дітей молодшого шкільного віку про відповідність власної поведінки нормам моралі.....	195
Хупавцева Н.О. Діалогічний підхід в освіті як необхідна складова розвитку суб'єктності школярів	198
Чорний М.М. Створення сприятливого мікроклімату в учнівському колективі як засіб психологічного супроводу у діяльності класного керівника.....	201
Чуйко О.В., Дунаєвська Ю.Е. Особливості працевлаштування випускників школи – інтернату для дітей, які потребують корекції розумового розвитку.....	204
Шиколенко Т.І. Психологічний супровід розвитку особистості та її образу «я» в дошкільному та молодшому шкільному віці	208
Яцюк Н.О. Розвиток рефлексивної культури в процесі фахової підготовки психологів.....	210
Відомості про авторів	213

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 25.10.2008 р. Підписано до друку 3.11.2008 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 33,25. Замовлення № 58/1 Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах
освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні
аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів,
практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних
закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20